

Konzervatívny klub:

Finančná kríza a Slovensko. Pomôžu balíčky proti kríze?

Na úvod si povedzme sumár hlavných faktov, od ktorých sa budú odvíjať aj návrhy na prípadné opatrenia. Jednoznačne najvýznamnejším faktorom, ktorý spôsobuje súčasný prudký prepád slovenskej ekonomiky je pokles zahraničného dopytu. Slovensko je totiž malá otvorená ekonomika, silne závislá od exportu. Hospodársky prepád je u nás v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ veľmi prudký, podľa čísel za prvý štvrtrok 2009 sme prakticky na špici pomyselného rebríčka krajín s najväčším ekonomickým poklesom spolu s pobaltskými krajinami. Opätovné oživenie hospodárskeho rastu sa u nás očakáva v druhej polovici roka 2010, no rast bude zrejme podstatne nižší než na aký sme boli zvyknutí z ostatných rokov. Bude na úrovni 2-3% a nie 6-8-10% ako v nedávnej minulosti. Hrozí nám tak, že krivka ekonomického vývoja u nás bude mať tvar písmena L (stagnácia, resp. pomalý rast) a nie V (opätovné prudké oživenie rastu). Takýto vývoj by nezabezpečoval dostatočnú tvorbu nových pracovných príležitostí, ktoré budú na Slovensku bezpochyby chýbať. Problémom súčasnosti teda nie je len samotný hospodársky prepád, ale najmä jeho sociálne dôsledky – konkrétne nezamestnanosť – a hroziaca možnosť zdlhavého zviechania sa z obdobia krízy smerom k opätovnému rastu.

Opatrenia vlády v tomto kontexte by podľa môjho názoru mali byť zamerané na dve veci: 1. zmiernenie krátkodobých dopadov krízy na zraniteľné skupiny obyvateľstva a 2. čo najvyšší rast potenciálneho produktu po skončení krízy. Cieľovou skupinou pre kompenzačné opatrenia nie sú dôchodcovia, ktorým sa vďaka nízkej inflácii životné náklady zvýšia len nepatrne, no hlavne noví nezamestnaní, ktorí potenciálne prídu o zdroj obživy. Obzvlášť nepríjemne sa strata zamestnania bude prejavovať pri rodinách či osamelých rodičoch s nezaopatrenými deťmi. Dôležité je, aby vládne opatrenia nespôsobili pascu stagnácie ale motivovali ľudí k opätovnému hľadaniu si práce. Tieto opatrenia sa dajú realizovať aj bez veľkých dodatočných výdavkov, a to realokáciou z iných položiek (zrušenie vianočného príplatku k dôchodku, príjmové testovanie vyplácania detských prídavkov a pod.). Druhý typ opatrení by mal byť dlhodobého charakteru, orientovaný na zlepšenie podnikateľskej klímy na Slovensku aby sme mohli rýchlo naskočiť na trajektórii rastu. Opatrenia by mali zahŕňať systémové zmeny v odvodoch, zdravotníctve, verejných službách, mali by priniesť predovšetkým spružnenie trhu práce (nižšia min. mzda, nižšia cena práce, zrušenie kolektívnych zmlúv vyššieho stupňa, zrušenie povinnej zdravotnej služby, koncesionárskych daní pre podniky a pod.) a zlepšenie motivácií investovať a inovovať.

Stimulácia ekonomiky cez verejné investície je vzhľadom na veľkú otvorenosť neúčinná a z hľadiska súčasného vývoja je už na takéto opatrenia aj tak neskoro (politické časové oneskorenie od rozhodnutia po účink). Takéto opatrenia tiež vedú k novému verejnému dlhu. Ak spočítame iba medializované diaľničné PPP projekty (7,8 mld eur), širokorozchodnú železniciu (4 mld eur), atómovú elektrárňu v Bohuniciach (3 mld eur), mediálny komplex (125 mil eur), poľahky sa dostaneme k sume 15 mld eur čo predstavuje viac ako 20% HDP. Nejde síce o explicitný dlh, ale implicitné záväzky vlády zo zmlúv splácať tieto projekty v budúcnosti (u tých ziskových sa to vzťahuje len na riziko zlyhania) zaťažia štátny rozpočet. Dôležité je položiť si otázku kedy vytvoria tieto projekty nové pracovné miesta a stimulujú ekonomiku? Nebude vtedy už dávno po kríze a krajina by mohla namiesto ich splácania použiť zdroje inak – výhodnejšie? Ďalší typ vládou prijatých opatrení sa dá nazvať plytvaním. Ide o napr. o šrotovné (52 mil eur), dotáciu ŽSR a Cargu (236 mil eur), Lesom SR (100 mil eur), sociálnym podnikom (33 mil eur),

oddlženie zdravotníctva bez systémových zmien (200 mil eur), rekonštrukciu bratislavského hradu (50 mil eur). Ďalšou kategóriou je verejné, či lepšie povedané neverejné obstarávanie, pri ktorom sa doslova kradne. Toto plytvanie/kradnutie už nadobúda makroekonomické rozmery (Trend). Spomeňme iba ujem štátu pri veľkých medializovaných prípadoch: tender na diaľničné myto (220 mil eur), predaj CO2 kvót (75 mil eur), nástenkový tender (12/120 mil eur), kontrakt pre ČEZ bez súťaže (?). Pre vyváženosť však treba spomenúť, že vláda prijala aj niekoľko pozitívnych opatrení, ako napríklad zvýšenie nezdaniteľnej časti základu dane a zamestnanecká prémie (367 mil eur; škoda len že problém vysokých odvodov pre nízkopríjmové skupiny sa rieši cez daňový systém), zníženie odvodov do rezervného fondu Soc. poisťovne, účtovné a daňové opatrenia (rýchlejšie vratky DPH, liberalizované daňové odpisy majetku).

Významnú úlohu pri oživovaní rastu ekonomiky zohrajú verejné financie, presnejšie ich pozícia po prehraní krízy. Ekonomovia upozorňovali už koncom roka 2008 na fakt, že rozpočet na rok 2009 bol prijímaný so značnými rizikami (optimistické makroekonomické predpoklady, vysoké jednorazové príjmy, výstup 150 tis. sporiteľov z druhého piliera). V súčasnosti sa tieto obavy naplňujú a pridali sa k nim aj hlbšie ako očakávaný prepád zahraničného dopytu a niektoré výdavkové opatrenia vlády. Odhadujem, že na základe aktuálneho vývoja bude deficit verejných financií v roku 2009 namiesto schválených 2,1% HDP až 5,2% HDP a v roku 2010 sa ešte mierne zvýši (ide o volebný rok a rozpočet pocíti dopady prepádu ziskovosti podnikov). Verejný dlh tak stúpne zo súčasných 28% HDP na takmer 40% HDP, a to bez započítania projektov PPP. Pri zohľadnení implicitných záväzkov spomínaných v predchádzajúcom odseku by mohol dlh atakovať maastrichtskú hranicu 60% HDP. Keďže očakávaný potenciálny rast bude nízky (2-3%), vláda ktorá vzíde z volieb v roku 2010 bude mať pomerne zložitú situáciu pri robení poriadku vo verejných financiách. Dá sa predpokladať, že konsolidácia bude bolestivá a vyžiada si tak zvýšené dane a odvody, ako aj nutné štrukturálne reformy sprevádzané škrtmi vo výdavkoch (teda nie iba súčasnou vládou realizované plošné škrtanie vládnej spotreby). Verejné financie budú teda v období bezprostredne po kríze predstavovať pre ekonomiku skôr bremeno ako pomoc.

Kde teda hľadať úspory v súčasnej situácii? Skúšaným terčom je druhý pilier dôchodkového sporenia. Osobne si myslím, že súčasná vláda nesiahne na jeho parametrické nastavenie a neznižuje odvody do 2. piliera. Politické náklady tohto opatrenia by totiž boli podstatne vyššie ako získaný fiškálny priestor (od 0,4 do 0,6% HDP ročne pri znížení príspevkov z 9% na 6 resp. 4%). Na výplatu dôchodkov sa však peniaze určite nájdu, nakoľko priamo v zákone o sociálnom poistení je štátna garancia za nesolventnosť Sociálnej poisťovne, t.j. štát doplatí prípadný vzniknutý rozdiel z rozpočtu. Horšie je to v zdravotníctve, kde takáto garancia neexistuje. Oba systémy predstavujú obrovský podiel na celkových príjmoch a výdavkoch verejných financií a preto by sa im mala vláda prioritne venovať. Je potrebné vyriešiť nesúlady medzi vysokým marginálnym zdanením príjmov na jednej a nízkou daňovou kvótou II na strane druhej. Znamená to, že štát by mal obmedziť úniky z platenia odvodov, ale zároveň by ich sadzbu mal plošne znížiť. Ide o fiškálne neutrálnu resp. mierne pozitívnu operáciu. V zdravotníctve by sa mali urýchlene prijať systémové opatrenia na zabránenie tvorby nových dlhov (korporatizácia nemocníc, umožnenie exekúcie a bankrotov, možná privatizácia poisťného kmeňa VŠZP a SZP). Health Policy Institute pomerne obsiahlo zmapoval vo svojej publikácii „Slovenské zdravotníctvo 2009 – Dopady krízy“ opatrenia, ktoré by mohli v zdravotníctve pomôcť. Ďalšou diskutovanou možnosťou je urýchlenie čerpania EÚ fondov. Vláda sa im doteraz akoby vyhýbala a v prípade že sa použili, bol z toho škandál (nástenkový tender, školský tender). Účelovo viazané peniaze z EÚ rozdeľované

komisiami na vybrané projekty sú podľa môjho osobného názoru nešťastím pre Slovensko (a nielen preňho), no keď ich už máme priklepnuté, treba sa ich naučiť používať rýchlo a rozumne. Namiesto podporovania zdĺhavého a korupčného pridelovania nenávratných finančných príspevkov by sa mali využívať pre verejný a neziskový sektor jasne definované nárokovateľné schémy (po splnení podmienok môže dostať dotáciu každý až do vyčerpania schémy) a pre komerčný sektor nepriama podpora prostredníctvom revolvingových nástrojov administrovaných komerčnými bankami. Každý podnikateľ spĺňajúci podmienky stanovené v schéme podpory by mohol dostať z banky lacnejšiu pôžičku (tieto peniaze by boli okamžite po prevedení do revolvingového fondu vykázané ako vyčerpané, čo by nám podstatne urýchlilo ich čerpanie a navyše by nám ostali aj po skončení programovacieho obdobia).

Ján Marušinec
MESA10